

Anita Tufekčić, doktorandica
Doktorska škola društveno-humanističkih znanosti Sveučilišta u Osijeku
Marina Kordić, doktorandica
Doktorska škola društveno-humanističkih znanosti Sveučilišta u Osijeku

Stručni rad
UDK: 027.8:341.31.14
027.8:342.727

PRAVO NA PRISTUP INFORMACIJAMA U KNJIŽNICAMA U HRVATSKOJ I SVIJETU

Sažetak: Rad donosi pregled međunarodnog i domicilnog zakonodavnog okvira prava na pristup informacijama, kao i međunarodnih dokumenata koji se odnose na njegovu primjenu u knjižnicama. U analizi zakonodavnog okvira prava na pristup informacijama naglasak je stavljen na pravo ponovne uporabe informacija tijela javne vlasti, načela, ostvarivanje i zaštitu prava na pristup informacijama, test razmjernosti i javnog interesa, te ograničenja prava na pristup informacijama, posebice s gledišta tajnosti podataka. Primjena prava na pristup informacijama u knjižnicama prikazana je s gledišta knjižnica kao središta pristupa svim vrstama informacija i njihovoj ulozi u suvremenom društvu.

Ključne riječi: pravo na pristup informacijama, zakonodavni okvir, javni interes, tajnost podataka, knjižnica.

1. UVOD

Pravo na pristup informacijama svakoj osobi jamči pristup informacijama kojima raspolažu tijela javne vlasti. Kao ljudsko pravo ono je jedno od pretpostavki demokratizacije i modernog društva, borbe protiv korupcije, otvorenosti, javnosti i transparentnosti djelovanja javne vlasti. Pravo na pristup informacijama ima svoj povijesni razvoj, počevši od najstarijeg Zakona o slobodi informiranja koji je usvojen 1766. godine u Kraljevini Švedskoj pa sve do Deklaracije o pravima čovjeka i građanina iz 1789. godine u Francuskoj. Intenzivne zakonodavne aktivnosti na području prava na pristup informacijama započinju krajem 19. stoljeća u srednjoj i istočnoj Europi. Jačanjem institucija civilnoga društva tijekom šezdesetih godina prošloga stoljeća, te donošenjem Zakona o slobodnom pristupu informacijama 1966. godine u Sjedinjenim Američkim Državama pravo na pristup informacijama doživljava svoj puni zamah. Pravo na pristup informacijama u 21. stoljeću posebnim je zakonima reguliralo oko devedeset država. Međunarodni dan prava na pristup informacijama „Građani imaju pravo znati“ obilježava se od 2002. godine, a svrha njegovog obilježavanja je podizanje svijesti građana na međunarodnoj razini o pravu na pristup informacijama koje posjeduju, kojima raspolažu ili koje nadziru tijela javne vlasti. Pristup informacijama omogućuje građanima i pravnim osobama pribavljanje informacija koje su im potrebne za ostvarivanje njihovih prava, te im pruža mogućnost da se upoznaju s radom tijela javne vlasti i sudjeluju u postupku donošenja odluka. Pristup informacijama povećava mogućnost nadziranja

rada tijela javne vlasti, doprinosi efikasnijoj borbi protiv korupcije, te osnažuje povjerenje u institucije. Pravo na pristup informacijama je neraskidivo povezano s konceptom otvorene vlasti, prema kojemu je vlast obvezna sukladno javnom karakteru svoga djelovanja, pravodobno, potpuno i točno informirati javnost o svojim aktivnostima kao i redovito objavljivati informacije.

2. ZAKONODAVNI OKVIR PRAVA NA PRISTUP INFORMACIJAMA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Ishodište prava na pristup informacijama u Republici Hrvatskoj je Ustav Republike Hrvatske („Narodne novine“, broj 85/10. pročišćeni tekst) koji člankom 38. stavkom 4. propisuje: „Jamči se pravo na pristup informacijama koje posjeduju tijela javne vlasti. Ograničenja prava na pristup informacijama moraju biti razmjerna naravi potrebe za ograničenjem u svakom pojedinom slučaju te nužna u slobodnom i demokratskom društvu, a propisuju se zakonom.“

Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, koja je na snazi u Republici Hrvatskoj od 1997. godine, uređuje slobodu izražavanja i u članku 10. propisuje sljedeće: „Svatko ima pravo na slobodu izražavanja. To pravo obuhvaća slobodu mišljenja i slobodu primanja i širenja informacija i ideja bez miješanja javne vlasti bez obzira na granice.“¹ Spomenuti članak ne sprječava države da podvrgnu režimu dozvole ustanova koje obavljaju djelatnost radija ili televizije te kinematografsku djelatnost.²

Budući da ostvarenje prethodno spomenutih sloboda podrazumijeva dužnost i odgovornost, ono može biti podvrgnuto formalnostima, uvjetima, ograničenjima ili kaznama propisanim zakonom, koji su u demokratskom društvu nužni radi interesa državne sigurnosti, teritorijalne cjelovitosti ili javnog reda i mira, radi sprječavanja odavanja povjerljivih informacija, očuvanja autoriteta i nepristranosti sudbene vlasti. Relevantan izvor prava o pristupu informacijama je i Konvencija o pristupu informacijama, sudjelovanju javnosti u odlučivanju i pristupu pravosuđu u pitanjima okoliša, koja objedinjuje pristup informacijama i zaštitu okoliša.³ Zakon o pravu na pristup informacijama („Narodne novine“, broj 25/2013.) je temeljni pravni akt kojim se regulira pravo na pristup informacijama u Republici Hrvatskoj. Članak 1. Zakona o pravu na pristup informacijama („Narodne novine“, broj 25/2013.) navodi: „Ovim se Zakonom uređuje pravo na pristup informacijama i ponovnu uporabu informacija koje posjeduju tijela javne vlasti, propisuju se načela prava na pristup informacijama i ponovnu uporabu informacija, ograničenja prava na pristup informacijama i ponovnu uporabu informacija, postupak za ostvarivanje i zaštitu prava na pristup informacijama i ponovnu uporabu informacija, djelokrug, način rada i uvjeti za imenovanje i razrješenje povjerenika za informiranje te inspeksijski nadzor nad provedbom ovoga Zakona.“ U članku 3. naveden je i cilj spomenutoga Zakona, a koji glasi: „Cilj ovog Zakona je omogućiti i osigurati ostvarivanje Ustavom Republike Hrvatske zajamčenog prava na pristup informacijama, kao i na ponovnu uporabu informacija fizičkim i pravnim osobama putem otvorenosti i javnosti djelovanja tijela javne vlasti.“

1 Zakon o potvrđivanju Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda i protokola br.1., 4., 6., 7. i 11. uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda („Narodne novine – međunarodni ugovori“ broj 18/1997.)

2 Bevandić, D.: Pravo na pristup informacijama, Vizualno oblikovanje: T-REX agencija, Zagreb, 2012., str.4.

3 Zakon o potvrđivanju Konvencije o pristupu informacijama, sudjelovanju javnosti u odlučivanju i pristupu pravosuđu u pitanjima okoliša („Narodne novine – međunarodni ugovori“ broj 1/2007.)

Zakon o pravu na pristup informacijama („Narodne novine“, broj 25/2013.) usklađen je s propisima Europske unije odnosno odredbama Direktive 2003/98/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 17. studenoga 2003. o ponovnoj uporabi informacija javnog sektora⁴, kao i odredbama Uredbe 1049/2001 Europskog parlamenta i Vijeća od 30. svibnja 2001. o javnom pristupu dokumentima Europskog parlamenta, Vijeća i Komisije⁵. Zakon o pravu na pristup informacijama u Republici Hrvatskoj nastao je zahvaljujući poticaju iz akademske zajednice i civilnog sektora. Hrvatski Sabor je spomenuti zakon usvojio 2003. godine, a njegovu je donošenju prethodila dugotrajna kampanja u javnosti koju je vodila koalicija 17 nevladinih udruga, a u kojoj je sudjelovalo i Hrvatsko knjižničarsko društvo. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o pravu na pristup informacijama („Narodne novine“, broj 144/2010.) donesen je u prosincu 2010. godine. Nakon stupanja na snagu spomenutoga Zakona, udruga Transparency International Hrvatska osporila je njegovu suglasnost s Ustavom Republike Hrvatske i Zakon je ukinut. U veljači 2013. godine usvojen je novi Zakon o pravu na pristup informacijama.

Zakon o pravu na pristup informacijama („Narodne novine“, broj 25/2013.) definira svaku domaću ili stranu fizičku i pravnu osobu kao korisnike prava na pristup informacijama i ponovnu uporabu informacija, pri čemu se pod pojmom prava na pristup informacijama podrazumijeva pravo korisnika na traženje i dobivanje informacije i obvezu tijela javne vlasti da omogući pristup zatraženoj informaciji, a pod pojmom ponovne uporabe „... uporabu informacija tijela javne vlasti od strane fizičkih ili pravnih osoba, u komercijalne ili nekomercijalne svrhe drukčije od izvorne svrhe u okviru javnog posla za koji su te informacije izrađene.“⁶ Spomenuti zakon navodi i definiciju informacije koja glasi: „Informacija je svaki podatak koji posjeduje tijelo javne vlasti u obliku dokumenta, zapisa, dosjea, registra ili u bilo kojem drugom obliku, neovisno o načinu na koji je prikazana (napisani, nacrtani, tiskani, snimljeni, magnetni, optički, elektronički ili neki drugi zapis)“. Nadalje, Zakon o pravu na pristup informacijama pod testom razmjernosti i javnog interesa podrazumijeva procjenu razmjernosti između razloga za omogućavanje pristupa informaciji i razloga za ograničenje, kao i omogućavanje pristupa informaciji u slučaju da prevladava javni interes, a pod pojmom povjerenika za informiranje neovisno državno tijelo koje je zaduženo za zaštitu prava na pristup informacijama. Također, Zakon o pravu na pristup informacijama definira načela i obveze tijela javne vlasti. Načela obuhvaćaju prije svega načelo javnosti i slobodnog pristupa, načelo pravodobnosti, potpunosti i točnosti informacija, načelo jednakosti, te načelo raspolaganja informacijama. S obzirom na načelo jednakosti, zabranjuje se stavljanje korisnika informacija u neravnopravan položaj i propisuje se da svi korisnici imaju pravo pristupa i ponovne uporabe informacija pod jednakim uvjetima. S obzirom na obveze tijela javne vlasti, one obuhvaćaju: objavljivanje informacija, objavljivanje dokumenata u svrhu savjetovanja s javnošću, javnost rada, imenovanje službenika za informiranje i informiranje javnosti o njegovim službenim podacima. Prema zakonu, tijela javne vlasti obvezna su na lako pretraživ način objavljivati informacije na internetskim stranicama, informirati korisnike o načinu ostvarivanja prava na pristup i visini naknade za pristup i ponovnoj uporabi informacija, te radi trajne dostupnosti dostavljati dokumente u Središnji katalog službenih dokumenata Republike Hrvatske koji je

4 Direktiva 2003/98/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 17. studenog 2003. o ponovnoj uporabi informacija javnog sektora, dostupno na <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2003:345:0090:0096:EN:PDF> (22.4.2014.)

5 Uredba (EZ) br. 1049/2001 Europskog parlamenta i Vijeća od 30. svibnja 2001. o javnom pristupu dokumentima Europskog parlamenta, Vijeća i Komisije, dostupno na http://www.europarl.europa.eu/pdf/cardoc/1049_2001_en.pdf (22.4.2014.)

6 Zakon o pravu na pristup informacijama („Narodne novine“, broj 25/2013.)

u nadležnosti Hrvatske informacijsko-dokumentacijske referalne agencije. Službenik za informiranje obavezan je omogućiti korisnicima ostvarivanje prava na pristup informacijama i pod nadzorom je povjerenika za informiranje. Prema članku 35. Zakona o pravu na pristup informacijama ovlasti povjerenika za informiranje obuhvaćaju: zaštitu, praćenje i promicanje prava na pristup informacijama, obavljanje poslova drugostupanjskog tijela u rješavanju žalbi vezanih za ostvarivanje prava na pristup i ponovnu uporabu informacija, nadzor nad provođenjem Zakona o pravu na pristup informacijama, informiranje javnosti o ostvarivanju prava korisnika na pristup informacijama, te predlaganje mjera za stručnu izobrazbu službenika za informiranje u tijelima javne vlasti. Također, spomenuti zakon definira da danom izbora povjerenika, Ured povjerenika preuzima zaposlenike i poslove Odjela za pravo na pristup informacijama Agencije za zaštitu osobnih podataka, te da je za obavljanje poslova administrativno-tehničke prirode za potrebe Ureda povjerenika ovlaštena Agencija za zaštitu osobnih podataka. S obzirom na načine ostvarivanja prava na pristup informacijama, u članku 17. Zakona o pravu na pristup informacijama se navodi: „Tijela javne vlasti obvezna su omogućiti pristup informacijama: pravodobnim objavljivanjem informacija o svome radu na primjeren i dostupan način, odnosno na internetskim stranicama tijela javne vlasti ili u javnom glasilu i Središnjem katalogu službenih dokumenata Republike Hrvatske, radi informiranja javnosti, davanjem informacije korisniku koji je podnio zahtjev na jedan od sljedećih načina: neposrednim davanjem informacije, davanjem informacije pisanim putem, uvidom u dokumente i izradom preslika dokumenata koji sadrže traženu informaciju, dostavljanjem preslika dokumenta koji sadrži traženu informaciju, na drugi način koji je prikladan za ostvarivanje prava na pristup informaciji.“ S obzirom na ostvarivanje prava na pristup informaciji, korisnik ga ostvaruje podnošenjem usmenog ili pisanog zahtjeva nadležnom tijelu, te nije obavezan navesti razloge traženja pristupa informaciji. S obzirom na naknadu za pristup informacijama, sukladno članku 19. Zakona o pravu na pristup informacijama, pred tijelima javne vlasti ne plaćaju se sudske niti upravne pristojbe, ali tijela javne vlasti imaju pravo od korisnika zatražiti plaćanje naknade stvarnih materijalnih troškova koji su nastali u postupku pružanja informacije. Prihodi od spomenutih naknada predstavljaju prihode tijela javnih vlasti. U slučaju neposjedovanja traženih informacija i pod uvjetom da imaju saznanja o tijelu koje ih posjeduje, tijela javne vlasti mogu ustupiti zahtjev spomenutom tijelu, uz informiranje podnositelja zahtjeva. Također, u slučaju zaprimanja zahtjeva za pristup međunarodnoj informaciji, tijela javne vlasti ustupit će zahtjev vlasniku informacije i o tome informirati podnositelja zahtjeva. Temeljem članka 21. Zakona o pravu na pristup informacijama, tijelo javne vlasti dopustit će pristup međunarodnoj informaciji, samo i iznimno u slučaju da je iz same međunarodne informacije nedvojbeno očigledno da je spomenuta informacija namijenjena neposrednoj objavi.

Sukladno Zakonu o knjižnicama („Narodne novine“, broj 105/1997.), temeljem kojega se knjižnice osnivaju kao javne ustanove ili ustanove, te se u njima knjižnična djelatnost obavlja kao javna služba, knjižnice podliježu svim odredbama zakonodavstva koje se odnosi na pravo pristupa informacijama. Prema Izjavi Međunarodnoga udruženja knjižničarskih društava (IFLA) o knjižnicama i intelektualnoj slobodi od knjižnica se očekuje da promiču načela neometanoga pristupa informacijama, intelektualne slobode i slobode izražavanja.⁷ Knjižnice, koje u suvremenom društvu imaju ulogu informacijskih središta, pod jednakim uvjetima omogućuju svim svojim korisnicima pristup informacijama u različitim oblicima.

7 IFLA Statement on Libraries and Intellectual Freedom, dostupno na [http://www.ifla.org/publications/ifla-statement-on-libraries-and-intellectual-freedom-\(23.4.2014.\)](http://www.ifla.org/publications/ifla-statement-on-libraries-and-intellectual-freedom-(23.4.2014.))

3. PRAVO NA PRISTUP INFORMACIJAMA U SVIJETU

Temeljem Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, pravo traženja, prenošenja i širenja informacija sastavni je dio prava na slobodu izražavanja i u međunarodnim dokumentima odnosi se na sve oblike informacija, bez obzira na njihovu vrstu i sadržaj. Pod pristupom informacijama najčešće se podrazumijeva pravo pojedinca na uvid u informacije u posjedu tijela javne vlasti. Također, temeljem Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda i sloboda mišljenja sastavni je dio prava na slobodu izražavanja. Promatrano iz perspektive javnoga mnijenja, sloboda izražavanja misli i pravo na pristup informacijama prvotno su se odnosili isključivo na slobodu tiska. I prvi Ustav Republike Hrvatske iz 1990. godine u članku 38., u kojemu se jamčila sloboda mišljenja i izražavanja misli, sadržavao je stavak o zabrani cenzure i pravu novinara na slobodu izvještavanja i pristup informacijama.

U zemljama engleskoga govornog područja zakoni o pravu na pristup informacijama poznati su kao zakonodavstvo FOI (Freedom of Information Legislation). Kampanje za usvajanje spomenutih zakona obično se provode pod sloganom „Imam pravo znati“, naznačenoga na naslovnim stranicama mrežnih mjesta udruga civilnog društva koje se zalažu za promicanje slobode izražavanja i prava na informaciju, posebice u Republici Hrvatskoj Hrvatskog ogranka udruge Transparency International, kao i Udruge Gong. Krajnja svrha spomenutog zakonodavstva je omogućiti pojedincima spoznaju o procesu odlučivanja kao i odlukama državnih tijela i tijela lokalne uprave. Gospodarstvo, obrazovanje i zdravstvo područja su od vitalnoga interesa za građane i podrazumijeva se da su u demokratskoj državi građani upoznati s procesom donošenja odluka, te da su one doista usvojene u njihovom interesu. Povećano zanimanje za zakonsko uređenje prava pojedinaca na pristup informacijama usko je povezano s predodžbom javnosti o tome da novine i drugi komunikacijski mediji nisu uvijek nepristrani prenositelji informacija i da svaki pojedinac ima pravo, ali i dužnost da bude obaviješten o događanjima u svojoj lokalnoj zajednici, kao i u cijeloj zemlji, kako bi u zbivanjima mogao aktivno sudjelovati. U demokratskim društvima tijela javne vlasti su na usluzi svojim građanima i pružaju im uvid u svoj rad i odluke. Donošenje zakona o pravu na pristup informacijama pomaže ukidanju kulture „tajnosti“. Obveza tijela javne vlasti da pruži informacije na zahtjev posljedično potiče tijela javne vlasti na bolje upravljanje dokumentacijom koju spomenuta tijela stvaraju. Sve informacije načelno trebaju biti dostupne. Pristup određenim informacijama može se ograničiti, posebice u interesu nacionalne sigurnosti, ali takva ograničenja morala bi biti iznimke.

Poslovni sektor nema zakonsku obvezu pružanja informacija javnosti, odnosno privatne tvrtke i organizacije u načelu ne podliježu spomenutoj zakonskoj obvezi. Također, međunarodna tijela, poput Svjetske banke i drugih financijskih organizacija imaju vlastite poslovničke obveze pružanja podataka o svojem radu. Reguliranje prava na pristup informacijama u ovisnosti je o pojedinim nacionalnim zakonima. Primjerice, zakon o slobodi tiska iz 1766. u Kraljevini Švedskoj slovi kao prvi zakon o pravu na pristup informacijama. Zakoni koji su uveli obvezu tijela javne vlasti da svoje informacije učine dostupnima javnosti usvajali su se u većem broju tek u drugoj polovici 20. stoljeća. Ujedinjeni narodi potiču izradu spomenutih zakona obrazloženjem da iz prava traženja, primanja i prenošenja informacija proizlazi i obveza država da dopuste pristup informacijama u svojem posjedu. Početkom devedesetih godina prošloga stoljeća i s obzirom na međunarodnu razinu, trinaest zemalja u svijetu imalo je takav zakon, a danas ga ima oko devedeset zemalja. Spomenuti zakon Bosna i Hercegovina usvojila je 2000. godine, Hrvatska i Slovenija 2003., Srbija 2004. i Crna Gora 2005. godine.

Nastanak zakonskih propisa o pravu na pristup informacijama u Europi seže u osamdesete godine prošloga stoljeća, kada je Vijeće Europe usvojilo Preporuku br.(81) 19 o pristupu informacijama u posjedu tijela javne vlasti, u kojoj je bilo navedeno da svaki pojedinac ima pravo dobiti na zahtjev informacije u posjedu tijela javnih vlasti. Iduća preporuka iz 2002. godine bila je još detaljnija, te obuhvaćala i mogućnosti uskraćivanja informacija. Temeljem spomenutih preporuka nevladina udruga „Article 19“ izradila je i objavila skup načela pod naslovom „Pravo javnosti da zna“, koja se smatraju osnovom svih zakona o pravu na pristup informacijama.⁸ Polazna pretpostavka spomenutih načela bila je da sve informacije u posjedu tijela javne vlasti načelno trebaju biti dostupne, a ograničenje pristupa isključivo iznimka. Za uskraćivanje informacije potrebno je navesti valjani razlog a svaku iznimku podvrgnuti testu javnog interesa. Sukladno načelima, Zakon bi trebao sadržavati ograničeni popis mogućih razloga za uskratku informacija, uz obvezu dokazivanja postojanja razloga za uskratku informacija. Razlozi uskraćivanja informacija odnose se prije svega na područja nacionalne sigurnosti, obrane i međunarodnih odnosa, sigurnosti građana, sprječavanja kriminalnih aktivnosti, zatim na područja privatnosti i drugih osobnih i ekonomskih interesa. Također, podnositelj zahtjeva za informacijom nije obavezan dokazivati pravni interes niti navesti razlog traženja informacije. Pod dostupnim informacijama podrazumijevale su se informacije pohranjene u dokumentima na različitim medijima i u različitim oblicima, uključujući informacije pohranjene u digitalnom obliku, a s obzirom na sadržaj posebice one informacije koje su zanimljive javnosti.

4. TAJNOST PODATAKA

Informacije označene kao tajne izuzete su iz obveze dostupnosti javnosti. Zakon o pravu na pristup informacijama („Narodne novine“, broj 25/2013.) propisuje ograničenja prava na pristup informacijama. Člankom 15. spomenutoga zakona propisano je: „Tijela javne vlasti ograničit će pristup informacijama koje se tiču svih postupaka koje vode nadležna tijela u predistražnim i istražnim radnjama za vrijeme trajanja tih postupaka. Tijela javne vlasti mogu ograničiti pristup informaciji: ako je informacija klasificirana stupnjem tajnosti, sukladno zakonu kojim se uređuje tajnost podataka; ako je informacija poslovna ili profesionalna tajna, sukladno zakonu; ako je informacija porezna tajna, sukladno zakonu; ako je informacija zaštićena zakonom kojim se uređuje područje zaštite osobnih podataka; ako je informacija u postupku izrade unutar tijela javne vlasti, a njeno bi objavljivanje prije dovršetka izrade cjelovite i konačne informacije moglo ozbiljno narušiti proces donošenja odluke; ako je pristup informaciji ograničen sukladno međunarodnim ugovorima, u ostalim slučajevima utvrđenim zakonom.“ Također, Zakon o pravu na pristup informacijama dopušta i mogućnost ograničenja pristupa informaciji od strane tijela javne vlasti u slučaju postojanja osnovane sumnje da bi se objavljivanjem informacije onemogućilo nepristrano vođenje pravno uređenih postupaka, izvršenje sudskih odluka, provedba nadzora zakonitosti, prouzročilo povrede prava intelektualnog vlasništva. S obzirom na pravo intelektualnog vlasništva, informaciji se može osigurati pristup jedino u slučaju izričitoga pisanoga pristanka vlasnika. Nakon što prestanu razlozi ograničenja prava pristupa informacijama, informacije postaju dostupne javnosti.

⁸ Horvat, A.; Živković, D.: Između javnosti i privatnosti: Knjižnice u vremenu e- knjige, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2012., str.16.

Po zaprimanju zahtjeva za pristup informaciji, tijelo javne vlasti obvezno je provesti test razmjernosti i javnog interesa i utvrditi prevladava li javni interes ili je potrebno ograničiti pravo na pristup informaciji. U slučaju da prevladava javni interes tijelo javne vlasti će učiniti informaciju dostupnom, a u slučaju utvrđene potrebe zaštite zaštićenih interesa, tijelo javne vlasti će ograničiti pristup informaciji. Posebnu kategoriju obuhvaćaju informacije koje se odnose na raspolaganje javnim sredstvima. Iako, sukladno Zakonu o pravu na pristup informacijama („Narodne novine“, broj 25/2013.), informacije o raspolaganju javnim sredstvima trebaju biti dostupne javnosti, ipak im se može ograničiti pristup u slučaju da se radi o informacijama koje predstavljaju klasificirani podatak, temeljem Zakon o tajnosti podataka („Narodne novine“, broj 79/2007.). S obzirom na definiciju pojma klasificiranog podatka, u članku 2. Zakona o tajnosti podataka je propisano: „...klasificirani podatak je onaj koji je nadležno tijelo, u propisanom postupku, takvim označilo i za koji je utvrđen stupanj tajnosti, kao i podatak kojeg je Republici Hrvatskoj tako označenog predala druga država, međunarodna organizacija ili institucija s kojom Republika Hrvatska surađuje...“

Sukladno članku 5. Zakona o tajnosti podataka, a prema stupnju ugroženosti zaštićenih vrijednosti stupnjevnima tajnosti, klasificiranju podliježu podaci iz djelokruga državnih tijela s područja javne sigurnosti, javnih financija, gospodarstva, obrane, vanjskih poslova, sigurnosno-obavještajnog sustava, znanosti, tehnologije, te kaznenog postupka, u slučaju da se radi o podacima od sigurnosnog interesa za Republiku Hrvatsku⁹. Ukoliko postoji interes javnosti, vlasnik podatka je obavezan izvršiti procjenu razmjernosti prava na pristup informacijama i zaštite propisanih vrijednosti, te donijeti odluku o promjenama statusa stupnja tajnosti podataka. Na domicilnoj razini i s obzirom na zakonodavstvo knjižnica, te obvezu dostavljanja obveznih primjeraka tiskovina povjerljivog sadržaja Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, u članku 43. Zakona o knjižnicama („Narodne novine“, broj 105/1997.) se propisuje: „Tiskovine povjerljivog sadržaja izuzete su od obveze dostavljanja, ali su njihovi naručitelji dužni trajno ih čuvati u najmanje dva primjerka. Dostavljene primjerke kojih je raspačavanje naknadno zabranjeno knjižnice su dužne čuvati.“¹⁰

5. PONOVA UPORABA INFORMACIJA NASTALIH U JAVNOM SEKTORU

Za informacije nastale u javnom sektoru i o trošku poreznih obveznika podrazumijeva se da su dostupne javnosti. U tijelima javne vlasti, na državnoj, regionalnoj i lokalnoj razini nastaju informacije s potencijalom za stvaranje nove vrijednosti što posljedično može rezultirati poboljšanjem razine obrazovanosti građana, jačanjem njihovog građanskog djelovanja u zajednici, te unaprjeđenjem znanstveno-istraživačkog rada. S obzirom na oblik, informacije objavljene u javnom sektoru mogu se pojavljivati u obliku tekstova, baza podataka, zemljovida, zvučnih datoteka, filmova. Digitalne karte i planovi mjesta, adresari i popisi ustanova i organizacija, meteorološki podatci, prometni i financijski podatci mogu biti zanimljivi i uporabivi u različite svrhe od one za koju su prvotno prikupljeni. Primjerice, digitalne se karte mogu koristiti i za navigaciju na mobilnim uređajima. Ostvarivanjem prava na ponovnu uporabu informacija građani koriste informacije u različite svrhe i stvaraju novu vrijednost. Prema izvješću Europske tematske vjež-

⁹ Zakon o tajnosti podataka („Narodne novine“, broj 79/2007.)

¹⁰ Zakon o knjižnicama („Narodne novine“, broj 105/1997.)

be o digitalnim slobodnim djelima Communia iz svibnja 2012. godine, ponovnom uporabom informacija javnog sektora i građa knjižnica postaje dostupnija.

Sukladno Direktivi 2013/37/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 26. lipnja 2013. godine o izmjeni Direktive 2003/98/EZ o ponovnoj uporabi informacija javnog sektora, građa i dokumenti knjižnica, sveučilišnih knjižnica, arhiva i muzeja podliježu pravu ponovne uporabe informacija u komercijalne i nekomercijalne svrhe, kao i pravu ograničenja pristupa informacijama, posebice ako se radi o intelektualnom vlasništvu trećih osoba. Također, sukladno spomenutoj direktivi, broj informacija javnog sektora eksponencijalno raste, a knjižnice, muzeji i arhivi posjeduju vrijedne informacijske izvore javnog sektora kao ogroman potencijal za ponovnu uporabu informacija u drugim proizvodima, kao i za digitalizaciju proizvoda i usluga¹¹. Ponovnom uporabom informacija javnog sektora osigurava se dostupnost i protok informacija, stvara dodana vrijednost za korisnike, te potiče ekonomski rast. S obzirom na baštinske ustanove u Europskoj uniji, primjenu Direktive 2013/37/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 26. lipnja 2013. godine o izmjeni Direktive 2003/98/EZ o ponovnoj uporabi informacija javnog sektora na građu u njihovom posjedu kritiziraju prvenstveno muzeji. Također, u Francuskoj je u 2010. godini žustru raspravu izazvao prijedlog Zakona o dopunama Zakona o policijskoj sigurnosti kojim je, u skladu s nedovoljno jasno utvrđenim kriterijima, bila predviđena mogućnost provjere od strane vlasti onih pojedinaca koji bi pokušali ostvariti svoje pravo na ponovnu uporabu informacija u javnom sektoru.

U članku 27. Zakona o pravu na pristup informacijama („Narodne novine“, broj 25/2013.), koji je trenutno na snazi u Republici Hrvatskoj, propisuje se pravo svakoga korisnika na ponovnu uporabu informacija u komercijalne ili nekomercijalne svrhe, te obveza tijela javne vlasti da učini svoje informacije dostupnima u elektroničkom obliku u cilju ponovne uporabe informacija. Također i pravo ponovne uporabe informacija podliježe ograničenjima pristupa, koja se posebice odnose na informacije klasificirane stupnjem tajnosti ili one koje su zaštićene pravima intelektualnog vlasništva trećih osoba, zatim na informacije kojima pristup imaju isključivo ovlaštene osobe i one koje ne pripadaju tijelima javne vlasti, kao i informacije koje posjeduju ona tijela koja su pružatelji javnih usluga radija, televizije i područja znanosti obrazovanja i kulture. U članku 33. Zakona o pravu na pristup informacijama („Narodne novine“, broj 25/2013.) propisuje se zabrana diskriminacije: „Uvjeti za ponovnu uporabu informacija ne smiju biti diskriminirajući. Ponovna uporaba informacija dopuštena je i dostupna svim podnositeljima zahtjeva uz istu naknadu i pod istim uvjetima. Broj podnositelja zahtjeva kojima tijelo odobrava pravo na ponovnu uporabu informacija nije ograničen. Tijelo ne može ugovorom ili drugim sporazumom ili odlukom odobriti podnositelju zahtjeva takvu ponovnu uporabu informacija koja bi spriječila ponovnu uporabu tih informacija od strane drugih korisnika.“ Pod uvjetom da se informacije objavljuju besplatno putem interneta, tijela javne vlasti ne naplaćuju naknadu za ponovnu uporabu informacija. Iznimno, naknada se naplaćuje za podmirenje onih troškova koji se odnose na pružanje i dostavljanje traženih informacija.

11 Direktiva 2013/37/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 26. lipnja 2013. godine o izmjeni Direktive 2003/98/EZ o ponovnoj uporabi informacija javnog sektora,, dostupno na <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:175:0001:0008:EN:PDF> (22.4.2014.)

6. KNJIŽNICE KAO OBVEZNICI PRUŽANJA INFORMACIJA

Knjižnice kao javnu službu najčešće osnivaju i financiraju upravno-teritorijalne jedinice kao što su gradovi i općine i posljedično tome Zakon o pravu na pristup informacijama primjenjuje se i na knjižnice. Uz državna tijela i tijela lokalne i regionalne samouprave spomenuti zakon u obveznike pružanja informacija ubraja i sve one organizacije ili ustanove čiji su programi ili djelovanje utvrđeni kao javni interes, odnosno sve one pravne osobe koje se i barem djelomično financiraju iz javnoga proračuna.¹² Svaki građanin ima pravo zatražiti na uvid dokumente o poslovanju knjižnice i knjižnica je tomu zahtjevu dužna udovoljiti. Zakon ne obvezuje poslovni sektor i stoga su privatne tvrtke, kao i privatne knjižnice, izuzete od te obveze.

Kao obveznici pružanja informacija i s ciljem informiranja javnosti, knjižnice izrađuju kataloge informacija i pravodobno ih objavljuju na mrežnim stranicama ili u javnim glasilima. Knjižnični katalog informacija sadrži sve informacije kojima knjižnica raspolaže, kao i načine ostvarivanja prava na pristup informacijama. Spomenuti katalog informacija uglavnom sadrži: informacije o djelatnosti, ustroju, dokumentima i aktivnostima knjižnice, zatim informacije o zaposlenicima, javnoj nabavi u knjižnici, o uvjetima korištenja knjižnične građe. Temeljem Zakona o pravu na pristup informacijama („Narodne novine“, broj 25/2013.), pravo na pristup informacija ostvaruje se putem pisanog ili usmenog zahtjeva određenoj knjižnici. Knjižnica ima pravo i uskratiti pristup informaciji, posebice pod uvjetom da se radi o informaciji koja je klasificirana određenim stupnjem tajnosti.

Objavljivanje knjižničnih dokumenata na mrežnoj stranici za knjižnicu podrazumijeva uštedu uslijed izostanka dodatnih troškova slanja i umnožavanja dokumenata. Kada knjižnica zaprimi zahtjev korisnika za informacijom koja nije objavljena na mrežnoj stranici, korisniku se dokument može dati na uvid ili izraditi presliku i dostaviti je poštom u roku na petnaest dana. Spomenuti rok se iznimno može produžiti do mjesec dana. Ukoliko korisnik zatraži informaciju koju je knjižnica već učinila dostupnom na mrežnoj stranici, korisnika se upućuje na dostupni dokument.

Knjižnica kao ustanova ima mogućnost uskratiti pristup određenim informacijama. Osobni podatci izuzeti su od obveze davanja na uvid javnosti i stoga mogućem zahtjevu za podacima o zaposlenicima ili korisnicima knjižnice ne može biti udovoljeno. Osobni podatci koje su korisnici obvezni dati prilikom upisa također, kao što je prethodno spomenuto, ostaju nedostupni javnosti, sukladno odredbama Zakona o zaštiti osobnih podataka („Narodne novine“, broj 106/2012. pročišćeni tekst), kao i podatci o statusu posudbe članova knjižnice. U slučaju da se u traženom dokumentu osobni podatci javljaju kao usputna informacija, moguće ih je izostaviti. Također, uvijek postoji opasnost da određeni podatci u kombinaciji s drugim vrstama podataka rezultiraju identificiranjem točno određene osobe. Uputno je i pripada li elektronička pošta zaposlenika u kategoriju osobnih podataka. Budući da se slanje i primanje elektroničke pošte na radnom mjestu može smatrati dijelom knjižničnog poslovanja, slanje i primanje elektroničke pošte moglo bi podlijezati zakonskoj obvezi pružanja na uvid javnosti. Stoga, knjižnici je na raspolaganju mogućnost da u svoj interni dokument uvrsti i uputu o zaprimanju privatne elektroničke pošte u knjižnici od strane knjižničnih zaposlenika. Također, kao jedan od razloga za uskraćivanje informacija od strane knjižnica može biti i cijena. U slučaju da knjižnica procijeni da bi pronalaženje ili umnažanje traženih dokumenata bilo preskupo, knjižnica ima mogućnost odbiti zahtjev kori-

12 Horvat, A.; Živković, D.: Između javnosti i privatnosti: Knjižnice u vremenu e-knjige, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2012., str. 24.

snika. Istovremeno, knjižnice mogu na različite načine pomoći pojedincima u ostvarivanju njihovog prava na pristup informacijama. Iscrpnim poznavanjem pojedinih službenih izvora knjižničar je u mogućnosti korisnicima olakšati i ubrzati pristup željenoj informaciji. Također, knjižničarevo poznavanje glasila koja objavljuju tijela javne vlasti, kao i njihovih mrežnih stranica može pomoći u procjeni treba li korisnik uputiti zahtjev za informacijom ili je tražena informacija već objavljena. Pomoć knjižničara je neprocjenjiva budući da štedi korisnikovo vrijeme, trud i novac.

Usporedbom Zakona o pravu na pristup informacijama („Narodne novine“, broj 25/2013.) i Zakona o arhivskom gradivu i arhivima („Narodne novine“, broj 105/1997.) razvidno je da su odredbe spomenutih dvaju zakona u suprotnosti. Zakon o arhivskom gradivu i arhivima utvrđuje opći rok dostupnosti arhivskoga gradiva u trajanju od 30 godina. Arhivsko gradivo dostupno je za korištenje i ranije, pod uvjetom da je od trenutka nastanka namijenjeno javnosti ili da je stvaratelj suglasan s prijevremenim korištenjem.¹³ Za određeno je arhivsko gradivo rok dostupnosti i duži tako da se gradivo koji se odnosi na obranu, međunarodne odnose, nacionalnu sigurnost te na gospodarske interese države može koristiti tek 50 godina nakon nastanka, a gradivo koje sadrži osobne podatke, poput matičnih knjiga, liječničke dokumentacije, osobnih dosjea, sudskih spisa ili poreznih podataka tek 70 godina nakon nastanka, odnosno 100 godina nakon rođenja osobe na koju se podatci odnose. Nakon usvajanja Zakona o pravu na pristup informacijama posljedično se korisniku arhivskoga gradiva više ne može uskratiti pravo korištenja određenoga arhivskoga gradiva. Sukladno odredbama Zakona o pravu na pristup informacijama („Narodne novine“, broj 25/2013.), arhivima više nije dopušteno tražiti od korisnika navođenje razloga korištenja određenoga arhivskoga gradiva. U skladu s navedenim, nameće se potreba hitnog usklađivanja zakonodavstava pojedinih područja.

7. ZAKLJUČAK

Pravo na pristup informacijama imperativ je suvremenoga informacijskog društva utemeljena na informacijama kao resursu. Misija je suvremenih knjižnica kao informacijskih multimedijalnih središta osigurati svojim korisnicima neometani pristup informacijama, uz istovremenu zaštitu osobnih podataka. Primjena prava na pristup informacijama u knjižnicama omogućuje korisnicima da realiziraju svoje informacijske potrebe i postanu stvarni korisnici informacija u svim informacijskim i medijskim oblicima. Pravo na pristup informacijama od koristi je za širu društvenu zajednicu, te omogućuje korisnicima knjižnica da putem dostupnosti informacija kontinuirano razvijaju vještine cjeloživotnog učenja. Zakonodavstvo prava na pristup informacijama nailazi na punu primjenu u knjižnicama. Primjenom prava na pristup informacijama knjižnice su suočene sa izazovom uspostavljanja ravnoteže između omogućavanja prava pristupa kao i prava na ograničenje pristupa informacijama.

¹³ Horvat, A.; Živković, D.: Između javnosti i privatnosti: Knjižnice u vremenu e-knjige, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2012., str. 26.

LITERATURA

- Bevančić, D.: Pravo na pristup informacijama, Vizualno oblikovanje: T- REX agencija, Zagreb, 2012.
- Direktiva 2003/98/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 17. studenog 2003. o ponovnoj uporabi informacija javnog sektora, dostupno na <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2003:345:0090:0096:EN:PDF> (22.4.2014.)
- Direktiva 2013/37/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 26. lipnja 2013. godine o izmjeni Direktive 2003/98/EZ o ponovnoj uporabi informacija javnog sektora, dostupno na <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:175:0001:0008:EN:PDF> (22.4.2014.)
- Horvat, A.; Živković, D.: Između javnosti i privatnosti: Knjižnice u vremenu e-knjige, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2012.
- IFLA Statement on Libraries and Intellectual Freedom, dostupno na [http://www.ifla.org/publications/ifla-statement-on-libraries-and-intellectual-freedom-\(23.4.2014.\)](http://www.ifla.org/publications/ifla-statement-on-libraries-and-intellectual-freedom-(23.4.2014.))
- Konvencija o pristupu informacijama, sudjelovanju javnosti u odlučivanju i pristupu pravosuđu u pitanjima okoliša („Narodne novine – međunarodni ugovori“ broj 1/2007.)
- Uredba (EZ) br. 1049/2001 Europskog parlamenta i Vijeća od 30. svibnja 2001. o javnom pristupu dokumentima Europskog parlamenta, Vijeća i Komisije, dostupno na http://www.europarl.europa.eu/pdf/cardoc/1049_2001_en.pdf (22.4.2014.)
- Ustav Republike Hrvatske („Narodne novine“, broj 85/2010. pročišćeni tekst)
- Zakon o arhivskom gradivu i arhivima („Narodne novine“, broj 105/1997.)
- Zakon o knjižnicama („Narodne novine“, broj 105/1997.)
- Zakon o potvrđivanju Konvencije o pristupu informacijama, sudjelovanju javnosti u odlučivanju i pristupu pravosuđu u pitanjima okoliša („Narodne novine – međunarodni ugovori“ broj 1/2007.)
- Zakon o potvrđivanju Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda i protokola br.1., 4., 6., 7. i 11. uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda („Narodne novine – međunarodni ugovori“ broj 18/1997.)
- Zakon o pravu na pristup informacijama („Narodne novine“, broj 25/2013.)
- Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o pravu na pristup informacijama („Narodne novine“, broj 144/2010.)
- Zakon o tajnosti podataka („Narodne novine“, broj 79/2007.)
- Zakon o izmjeni Zakona o tajnosti podataka („Narodne novine“, broj 86/2012.)
- Zakon o zaštiti osobnih podataka („Narodne novine“, broj 106/2012. pročišćeni tekst)

Anita Tufekčić, Ph.D. candidate, Doctoral School of Social Sciences and Humanities,
Josip Juraj Strossmayer University in Osijek
Marina Kordić, Ph.D. candidate, Doctoral School of Social Sciences and Humanities,
Josip Juraj Strossmayer University in Osijek

RIGHT OF ACCESS TO INFORMATION IN LIBRARIES BOTH IN CROATIA AND IN THE WORLD

Abstract:

The paper gives a review of the international and domicile legal framework for the right of access to information as well as international documents related to its implementation in the libraries. In the analysis of the legal framework for the right of access to information, the emphasis is put to the right to reuse the information from the public authority, principles,

enforcement and protection of the right of access to information, proportionality and public interest test and limitations of the right of access to information especially from the standpoint of data privacy. The implementation of the right of access to information in the libraries is shown from the library standpoint as an access centre to all kinds of information and their role in the modern society.

Key words: right of access to information, legal framework, public interest,
data privacy, library

Anita Tufekčić, Doktorandin der Doktorschule für sozial-humanistische
Wissenschaften der Universität in Osijek
Marina Kordić, Doktorandin der Doktorschule für sozial-humanistische
Wissenschaften der Universität in Osijek

DAS RECHT AUF ZUGANG ZU INFORMATIONEN IN BIBLIOTHEKEN IN KROATIEN UND DER WELT

Zusammenfassung:

Der Beitrag bietet einen Überblick über den völkerrechtlichen und nationalrechtlichen Rahmen des Rechts auf Zugang zu Informationen, sowie über die mit seiner Anwendung in den Bibliotheken bezogenen internationalen Dokumenten. In der Analyse des gesetzgebenden Rahmens des Rechts auf Zugang zu Informationen wird das Akzent auf das Recht des wiederholten Gebrauchs von Informationen der Organe der öffentlichen Gewalt, auf die Grundsätze, die Wahrnehmung und den Schutz des Rechtes auf Zugang zu Informationen, auf den Test der Verhältnismäßigkeit und des öffentlichen Interesses, sowie auf die Einschränkungen des Rechts auf Informationen gestellt, insbesondere vom Standpunkt der Vertraulichkeit der Daten aus. Die Anwendung des Rechts auf freien Zugang zu Informationen wird aus dem Rakurs der Bibliotheken als Zentrums für Zugang zu allen Arten der Informationen und ihrer Rolle in der heutigen Gesellschaft dargestellt.

Schlagwörter: das Recht auf Zugang zu Informationen, der Gesetzgebungsrahmen, öffentliches Interesse, die Vertraulichkeit der Daten, Bibliothek.

Schlagwörter: das Recht auf Zugang zu Informationen, der Gesetzgebungsrahmen, öffentliches Interesse, die Vertraulichkeit der Daten, Bibliothek.